

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені А. С. МАКАРЕНКА**

МІХНО СВІТЛАНА ВАСИЛІВНА

УДК 378.011.3-051:81'243](043.3)

**ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНО-ТВОРЧОЇ САМОСТІЙНОСТІ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ
У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Суми – 2018

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Лобова Ольга Володимирівна,
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка,
професор кафедри дошкільної
і початкової освіти.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Вітвицька Світлана Сергіївна,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
професор кафедри педагогіки;

кандидат педагогічних наук, доцент
Ткаченко Наталія Миколаївна,
Глухівський національний педагогічний
університет імені Олександра Довженка,
доцент кафедри іноземних мов
та методики викладання.

Захист відбудеться 23 листопада 2018 року о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 55.053.01 у Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка за адресою: 40002, м. Суми, вул. Роменська, 87, ауд. 214.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (40002, м. Суми, вул. Роменська, 87).

Автореферат розіслано 23 жовтня 2018 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. Г. Козлова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність і доцільність дослідження. Сучасні світові інтеграційні процеси зумовлюють потребу в оновленні професійної підготовки учителів іноземної мови як фахівців, здатних навчатися упродовж життя, постійно вдосконалюючи власну професійну компетентність. Успішність вирішення зазначених завдань значною мірою залежить від сформованості у майбутніх учителів умінь і навичок самостійно планувати, здійснювати й оцінювати пізнавально-творчу діяльність у професійній сфері. Тож важливим напрямом педагогічного пошуку є розроблення ефективних технологій, умов, форм і методів формування пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови.

Актуальність проблеми професійної підготовки майбутніх учителів, які спроможні творчо мислити, самостійно опановувати нові знання у процесі навчання і в подальшій професійно-педагогічній діяльності, окреслена в Законі України «Про освіту» (2017 р.), «Про вищу освіту» (2014 р.), «Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» (2013 р.), Концепції Нової української школи (2016 р.).

Окремі аспекти підготовки майбутніх педагогів до професійної діяльності досліджено В. Бондарем, Л. Барановською, М. Васильєвою, О. Єременко, В. Зігуновим, О. Козловою, О. Кудріною, В. Курок, О. Лобовою, Ю. Ляним, О. Міхеєнко, О. Набокою, Н. Рідей, А. Сбруєвою, О. Семеніхіною, О. Семеног, Н. Сінельниковою, М. Солдатенко, О. Устименко-Косоріч, О. Чашечниковою та ін. У фундаментальних працях М. Данилова, П. Підкасистого, М. Скаткіна, Н. Тализіної, Т. Шамової, Г. Щукіної та ін. висвітлено сутність пізнавальної діяльності, пізнавально-творчої активності й самостійності особистості. Заслужують на увагу авторські концепції розвитку пізнавально-творчої самостійності студента вищої школи (В. Беліков, В. Буряк, О. Іванова, С. Кулагіна, О. Малихін, В. Мілашевич, Р. Насреддінова, В. Повзун, М. Солдатенко, О. Цокур, В. Чайка та ін.).

Процес професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови в умовах закладів вищої освіти проаналізовано у роботах О. Арделян, С. Вітвицької, І. Задорожньої, І. Костікової, Т. Кисільової, Л. Литвинової, Т. Мінакової, В. Мичковської, О. Олексюк, А. Панасюк, Л. Подоляк, З. Равкіна, Г. Славіної, Н. Сури, Л. Тархової, Н. Ткаченко, Є. Шультіної, Н. Янкіної та ін. Зарубіжний досвід підготовки викладачів іноземної мови представлено у наукових працях Л. Андерсона (L. Anderson), Дж. Блока (J. Block), Б. Блума (B. Bloom), А. Гідденса (A. Giddens), В. Долла (W. Doll), Д. Коррігана (D. Corrigan), Дж. Лемке (J. Lemke) та ін.

Водночас недостатньо розкрито потужний потенціал педагогічних дисциплін щодо формування пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови, відсутня відповідна науково обґрунтована технологія формування пізнавально-творчої самостійності студентів у процесі професійної підготовки при вивченні педагогічних дисциплін.

Аналіз наукових педагогічних джерел, вивчення практичного досвіду викладачів закладів вищої освіти дали змогу виявити низку *суперечностей* щодо професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови, зокрема між:

- потребою суспільства у фахівцях, які володіють високим рівнем пізнавально-творчої самостійності як невід’ємним складником їх професійної діяльності, й реальним станом її сформованості у майбутніх учителів іноземної мови;

- необхідністю цілеспрямованого формування пізнавально-творчої самостійності студентів і відсутністю ефективної технології формування пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки при вивченні педагогічних дисциплін;

- важливістю діагностики пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови і недостатньою розробленістю критеріїв, показників і рівнів її сформованості у процесі професійної підготовки при вивченні педагогічних дисциплін.

Отже, актуальність, соціальне та практичне значення проблеми дослідження, її недостатня теоретична розробленість, необхідність усунення виокремлених суперечностей зумовили вибір теми дисертаційної роботи: **«Формування пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови у процесі вивчення педагогічних дисциплін».**

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота є складовою комплексного дослідження кафедри педагогіки Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка «Інноваційні підходи до управління якістю освіти» (реєстраційний номер 0113U004660). Тему дисертаційної роботи затверджено вченою радою Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (протокол № 9 від 26.03.2018 р.).

Мета дослідження – розробити, теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити технологію формування пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки при вивченні педагогічних дисциплін.

Для реалізації зазначеної мети передбачено виконання таких **завдань**:

1. З’ясувати стан розробленості проблеми формування пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови у професійній підготовці та визначити поняттєвий апарат дослідження.

2. Розробити й теоретично обґрунтувати технологію формування пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки при вивченні педагогічних дисциплін.

3. Схарактеризувати педагогічні умови, форми та методи як складники технології формування пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки при вивченні педагогічних дисциплін.

4. Уточнити критеріально-рівневе оцінювання сформованості пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки при вивченні педагогічних дисциплін.

5. Експериментально перевірити ефективність технології формування пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки при вивченні педагогічних дисциплін.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх учителів іноземної мови.

Предмет дослідження – технологія формування пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки при вивченні педагогічних дисциплін.

Для вирішення поставлених завдань використано комплекс **методів дослідження**: *теоретичних* – аналіз, синтез, узагальнення, систематизація та класифікація філософської, психолого-педагогічної літератури, порівняння й зіставлення різних поглядів на досліджувану проблему з метою обґрунтування необхідності формування пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки при вивченні педагогічних дисциплін та з'ясування стану розробленості досліджуваної проблеми; термінологічний аналіз – для визначення сутності і змісту ключових понять дослідження; порівняльно-зіставний і структурно-логічний аналіз – для визначення структурних компонентів, критеріїв, показників та рівнів сформованості пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки при вивченні педагогічних дисциплін; узагальнення, систематизація, класифікація та структурування – для розроблення технології формування пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки при вивченні педагогічних дисциплін, визначення відповідних педагогічних умов, форм і методів професійної підготовки; моделювання – для створення моделі розробленої технології; *емпіричних* – педагогічний експеримент для перевірки ефективності технології формування пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки при вивченні педагогічних дисциплін; методи психолого-педагогічної діагностики (анкетування, тестування, бесіди, опитування), обсерваційні методи (педагогічне спостереження, самоспостереження, самооцінка) – з метою з'ясування рівнів сформованості пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки при вивченні педагогічних дисциплін; *математичної статистики* – для кількісного та якісного аналізу результатів педагогічного експерименту.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження полягає в тому, що:

– *уперше* цілісно розроблено, теоретично обґрунтовано, експериментально перевірено технологію формування пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки при вивченні педагогічних дисциплін, а саме: методологічні основи (системний, особистісно орієнтований, культурологічний, компетентісно-креативний підходи; принципи узгодженості, системності, науковості, наступності, зв'язку теорії з практикою, самоосвіти, евристичного навчання тощо), етапи (професійно-мотиваційний, змістово-діяльнісний, особистісно-рефлексивний), педагогічні умови (розвиток у студентів мотиваційно-ціннісного ставлення до формування власної пізнавально-

творчої самостійності; залучення майбутніх учителів до різних видів самостійної пізнавально-творчої діяльності для комплексного формування компонентів пізнавально-творчої самостійності; моделювання евристичних професійно-орієнтованих ситуацій для оцінювання та вдосконалення студентами пізнавально-творчої самостійності), форми (фронтальні, групові, індивідуальні) та методи (репродуктивні, евристичні, проблемні, дослідницькі, інтерактивні, рефлексивні) формування пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови у професійній підготовці;

– *уточнено* сутність понять «самостійність», «пізнавально-творча самостійність майбутніх учителів іноземної мови», «формування пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів», «технологія формування пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів»; критерії та показники: мотиваційний (наявність позитивної мотивації до самостійної пізнавально-творчої діяльності та усвідомлення професійної значущості формування пізнавально-творчої самостійності для майбутнього вчителя), когнітивний (системність і ґрунтовність теоретичних і практичних знань щодо планування, прогнозування та здійснення самостійної пізнавально-творчої діяльності), діяльнісно-творчий (ступінь володіння уміннями, навичками, способами і механізмами самостійної пізнавально-творчої діяльності), особистісно-рефлексивний (рівень розвиненості якостей, необхідних для організації, здійснення, оцінювання, удосконалення самостійної пізнавально-творчої діяльності) й рівні (високий, середній, початковий) сформованості пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки при вивченні педагогічних дисциплін;

– *удосконалено* методичне забезпечення формування пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки при вивченні педагогічних дисциплін;

– *подальшого розвитку* набули питання професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови, зокрема застосування методів формування пізнавально-творчої самостійності у процесі вивчення педагогічних дисциплін.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає в розробленні та впровадженні у процес професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови: технології формування пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки при вивченні педагогічних дисциплін; методичних рекомендацій та комплексу методичного забезпечення («Інформаційна довідка про пізнавально-творчу самостійність майбутніх учителів іноземної мови»; матеріали, завдання тощо), рекомендацій для майбутніх учителів щодо підвищення рівня готовності до виконання різних видів самостійної роботи (пам'ятка «Навчись самостійно працювати», правила читання книги, огляду літературних джерел, анотування, цитування, реферування тощо).

Результати дослідження можуть бути використані у професійній підготовці майбутніх учителів іноземної мови в закладах вищої освіти, у системі післядипломної освіти й підвищення кваліфікації учителів; при написанні наукових робіт, навчальних програм, посібників тощо.

Результати дослідження **впроваджено** в освітній процес Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка (довідка № 1542 від 14.05.2018 р.), Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (довідка № 01/10-353 від 14.06.2018 р.), Сумського державного університету (довідка № 1680 від 14.06.2018 р.), Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (довідка № 0710/969 від 15.06.2018 р.), Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (довідка № 1445 від 18.06.2018 р.).

Особистий внесок здобувача в працях, написаних у співавторстві, полягає у: теоретичному обґрунтуванні процесу розвитку іншомовної комунікації студентів у самостійній діяльності [11]; характеристиці електронних засобів формування самостійності студентів [29]; визначенні особливостей викладання англійської мови, що активізують самостійність студентів [30]; виявленні особливостей формування самостійності студентів засобами електронного простору [34].

Апробація отриманих результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження оприлюднено на наукових конференціях різних рівнів: *міжнародних*: «Україна в євроінтеграційних процесах: проблеми і перспективи: матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції» (Київ, 2007), «Розвиток міжнародного співробітництва в галузі освіти у контексті Болонського процесу» (Ялта, 2009), «Формування професіоналізму майбутнього фахівця в контексті вимог Болонського процесу» (Одеса, 2008), «Проблеми впровадження кредитно-модульної системи очима студентів та викладачів» (Харків, 2008), «Фінансова освіта: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку» (Суми, 2010), «Issues of formation of proper assessment criteria in relation to knowledge and behaviour of individuals at various stages of their lives» (Лондон, 2017), «Nowoczesna nauka: teoria i praktyka» (Катовіце, 2018), «Нові виміри духовності на початку ХХІ століття» (Суми, 2018); *всукраїнських*: «Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства» (Суми, 2009, 2011, 2012, 2013, 2014, 2016, 2018); *регіональних*: науково-технічній конференції факультету електроніки та інформаційних технологій Сумського державного університету (Суми, 2010); семінарі-нараді «Активні методи викладання латинської та іноземних мов у ВНЗ МОЗ України на базі кафедри іноземних мов» (Дніпро, 2016), науковому форумі «Традиційні й новітні аспекти дослідження і викладання іноземних мов і літератури» (Маріуполь, 2017); на засіданнях кафедри педагогіки Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (2014–2018).

Публікації. Основний зміст дисертації відображено у 34 публікаціях (з яких 30 – одноосібні), з них: 15 статей у наукових фахових виданнях України (з яких 5 – у вітчизняних виданнях, включених до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus), 18 – праць апробаційного характеру (з яких 2 – опубліковано за кордоном), 1 – методичні рекомендації.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (332 найменування, з них 22 – іноземними мовами), додатків. Загальний обсяг дисертації становить 220 сторінок, з яких основного тексту – 196 сторінок. Робота містить 11 таблиць та 2 рисунки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано мету і завдання, визначено об'єкт і предмет, розкрито методи дослідження, наукову новизну, теоретичне та практичне значення отриманих результатів, подано відомості про впровадження та апробацію результатів дослідження, публікації, особистий внесок дисертанта, структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі **«Формування пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови у процесі вивчення педагогічних дисциплін як проблема професійної підготовки»** з'ясовано стан розробленості проблеми формування пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови у професійній підготовці; визначено поняттєвий апарат дослідження.

На основі аналізу наукових джерел констатовано недостатній рівень розробленості досліджуваної проблеми, фрагментарність організації самостійної пізнавально-творчої діяльності, домінування когнітивного підходу у професійній підготовці майбутніх учителів іноземної мови.

Засобами синтезу, систематизації, класифікації наукових праць доведено відсутність єдиного підходу до визначення сутності дефініції «самостійність», що розглядається як форма прояву життєдіяльності людини (А. Пинкевич); умова продуктивності мисленнєвих процесів (П. Блонський, А. Матюшкін, Н. Менчинська та ін.); якість особистості, цінність якої зумовлена рівнем активності людини як суб'єкта діяльності (Б. Анан'єв, В. Безпалько, Л. Жарова, В. Іванов, В. Крутецький, С. Рубінштейн та ін.); здатність до виконання завдань без сторонньої допомоги і безпосереднього керівництва (Б. Єсіпов, І. Лернер, П. Підкасистий та ін.); готовність до власного цілепокладання і діяльності (Н. Половнікова та ін.); спосіб саморегуляції, що забезпечує високий рівень дієздатності, мобілізації й концентрації життєвих сил (Л. Ростовецька) тощо.

Використання термінологічного аналізу дозволило уточнити зміст поняття «самостійність» як багатоаспектне особистісно-діяльнісне утворення, що виявляється у потребах, уміннях, здібностях особистості без сторонньої допомоги ставити цілі, формулювати актуальні проблеми, обирати засоби їх вирішення, проявляти наполегливість, досягаючи позитивних результатів, а також оцінювати власну самостійну діяльність.

Аргументовано, що дослідниками виокремлено мотиваційний, змістовно-операційний, вольовий компоненти самостійності й визначено її пізнавальний, теоретичний, практичний, змістовний, організаційний, професійний та пізнавально-творчий різновиди.

У результаті узагальнення наукових праць (В. Бенера, Т. Данилина, О. Демченко, М. Євтух, А. Зязюн, В. Лозова, О. Савченко, С. Сисоєва, Д. Чижевський та ін.) пізнавально-творчу самостійність майбутніх учителів іноземної мови схарактеризовано як складне особистісне утворення, основою якого є поєднання мотиваційної, когнітивної та діяльнісної спроможності студентів виконувати професійно орієнтовану пізнавально-творчу діяльність без зовнішнього втручання й адекватно оцінювати її хід і результати.

На підставі системного аналізу наукових праць (Л. Аристова, М. Гриньова, Г. Кожевникова, А. Нестеренко, Т. Шамова, А. Хуторський та ін.) визначено структуру пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови, що містить такі компоненти: мотиваційний (позитивна мотивація до самостійної пізнавально-творчої діяльності; усвідомлення професійної значущості формування пізнавально-творчої самостійності для майбутнього вчителя іноземної мови); когнітивний (комплекс теоретичних і практичних знань щодо планування, прогнозування та здійснення самостійної пізнавально-творчої діяльності, в іншомовному освітньому просторі зокрема); діяльнісно-творчий (володіння уміннями, навичками, способами і механізмами організації та здійснення самостійної пізнавально-творчої діяльності; самоорганізація, самодисципліна тощо); особистісно-рефлексивний (особистісні якості, необхідні для здійснення, оцінювання та вдосконалення майбутнім учителем власної самостійної пізнавально-творчої діяльності: творче і критичне мислення, орієнтація в іншомовному середовищі, вольові якості тощо).

Формування пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови схарактеризовано як цілеспрямований процес комплексного становлення її мотиваційного, когнітивного, діяльнісно-творчого та особистісно-рефлексивного компонентів, що відбувається у контексті спеціально організованих педагогічних умов, форм і методів навчання тощо.

З'ясовано чинники формування самостійності студентів у закладах вищої освіти: залучення молоді до колективної оцінки й самооцінки процесу прийняття і реалізації рішень (Н. Дідусь); використання індивідуальних доручень у навчальній і громадській роботі, створення ситуацій для прояву самостійності, ініціативності, творчості (В. Селіванов); звернення до непрямих методів керівництва (Т. Шалавіна); постановку ситуацій вибору (І. Кондаурова, К. Чикнаверова).

Визначено, що особливістю формування пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки при вивченні педагогічних дисциплін є спрямованість на розвиток у студентів здатності до самостійної професійно-орієнтованої пізнавально-творчої діяльності, самоактуалізації, самонавчання, самоконтролю, самооцінки, самоуправління й самоорганізації, в іншомовному середовищі зокрема.

Отже, у розділі визначено поняттєвий апарат дослідження, констатовано недостатній стан розробленості проблеми формування пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови у професійній підготовці й доведено потребу в її формуванні через оновлення форм, методів та умов навчання, які мають бути орієнтовані на підготовку фахівців, здатних самостійно діяти в різних соціальних і професійних обставинах.

У другому розділі **«Технологія формування пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки при вивченні педагогічних дисциплін»** розроблено й теоретично обґрунтовано технологію формування пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки при вивченні педагогічних дисциплін, схарактеризовано її складники.

Технологію формування пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови трактовано як цілеспрямовану, систематизовану, структуровану сукупність методологічних і дидактико-методичних складників, спрямованих на поетапне формування мотиваційного, когнітивного, діяльнісно-творчого та особистісно-рефлексивного компонентів зазначеного особистісного утворення. Виокремлено структурні складники розробленої технології, які знаходяться у взаємодії та взаємозв'язку: мету, методологічні основи, педагогічні умови, етапи, форми та методи формування пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови у процесі вивчення педагогічних дисциплін. Використання методу моделювання дозволило розробити модель технології формування пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки при вивченні педагогічних дисциплін (рис. 1).

Окреслено методологічні основи технології, а саме: системний, особистісно орієнтований, культурологічний, компетентісно-креативний підходи та принципи узгодженості, системності, науковості, наступності, зв'язку теорії з практикою, самоосвіти, евристичного навчання (зокрема принципи особистісного цілепокладання студента, вибору індивідуальної освітньої траєкторії, продуктивності й ситуативності навчання, освітньої рефлексії тощо).

Визначено етапи формування пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови: професійно-мотиваційний (передбачає усвідомлення студентами значення пізнавально-творчої самостійності як необхідної професійної якості й потреби її формування), змістово-діяльнісний (спрямований на комплексний розвиток компонентів пізнавально-творчої самостійності у процесі вивчення педагогічних дисциплін) та особистісно-рефлексивний (орієнтований на поглиблення і творче застосування знань, умінь, навичок і якостей, сформованих на попередніх етапах, формування умінь оцінювати та вдосконалювати власну пізнавально-творчу самостійність у професійній діяльності).

Виділено форми цілеспрямованого формування пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки при вивченні педагогічних дисциплін: фронтальні (проблемні лекції, семінарські та практичні заняття, відеолекторії, майстер-класи); групові (педагогічні тренінги, діалогова взаємодія в інтерактивних творчих групах) та індивідуальні (самостійне опрацювання наукової та фахової англомовної літератури, підготовка до педагогічної практики, зокрема до проведення уроків іноземної мови, виконання індивідуальних науково-дослідних завдань тощо).

Виокремлено методи формування пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів: репродуктивні (пояснення, демонстрація); евристичні (евристичні бесіди «Ваш вибір – учитель англійської мови», «Особливості міжкультурної комунікації»; мозковий штурм «Педагогічна культура вчителя іноземної мови» тощо); проблемні (проблемний виклад матеріалу, створення проблемних ситуацій, модерація тощо); дослідницькі (створення методичних портфоліо, розроблення з учнями англомовних проектів, захист творчих робіт тощо); інтерактивні (диспути, дискусії, круглі столи-звіти з педагогічної практики, мікрОВикладання, проведення у групі фрагментів уроків іноземної мови та позакласних заходів відповідної соціокультурної тематики, кейс-метод, тощо); рефлексивні (методи саморегуляції, рефлексивні ділові ігри тощо).

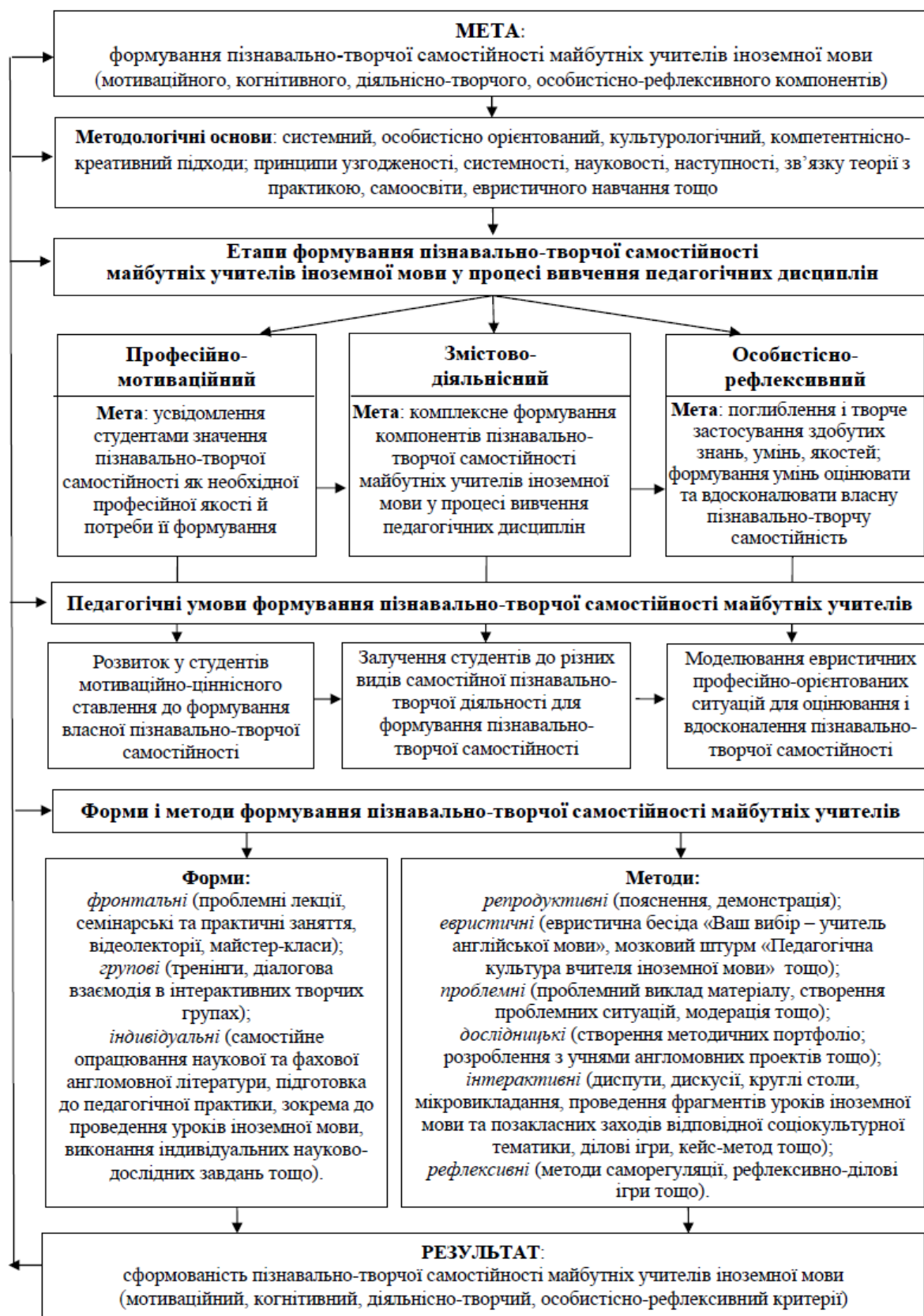

Рис. 1. Модель технології формування пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки при вивченні педагогічних дисциплін

На основі аналізу праць М. Гриньової, Н. Кузьміної, О. Федій, О. Сороки, О. Щербакова окреслено сукупність знань, умінь і навичок, здібностей (дидактичних, загальних, рефлексивно-гностичних, комунікативних) та якостей, необхідних майбутньому вчителю іноземної мови для формування пізнавально-творчої самостійності у процесі професійної підготовки при вивченні педагогічних дисциплін.

На підставі структурно-логічного аналізу теоретичних і практичних аспектів професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови обґрунтовано педагогічні умови, що забезпечують ефективне формування пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів у процесі професійної підготовки при вивченні педагогічних дисциплін:

- розвиток у студентів мотиваційно-ціннісного ставлення до формування власної пізнавально-творчої самостійності;
- залучення майбутніх учителів до різних видів самостійної пізнавально-творчої діяльності для комплексного формування компонентів пізнавально-творчої самостійності;
- моделювання евристичних професійно-орієнтованих ситуацій для оцінювання та вдосконалення студентами пізнавально-творчої самостійності.

Отже, у розділі розроблено й теоретично обґрунтовано технологію формування пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки при вивченні педагогічних дисциплін, схарактеризовано її мету, методологічні основи, етапи, педагогічні умови, форми та методи.

У третьому розділі **«Експериментальна перевірка ефективності технології формування пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки при вивченні педагогічних дисциплін»** уточнено критеріально-рівневе оцінювання сформованості пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови; розкрито організацію та перебіг педагогічного експерименту, здійснено кількісний і якісний аналіз результатів дослідження.

Експериментальна робота тривала в умовах природного експерименту упродовж 2006-2018 рр. у процесі професійної підготовки майбутніх учителів у Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка та Харківському національному педагогічному університеті імені Г. С. Сковороди у процесі вивчення педагогічних дисциплін («Педагогіка», «Історія педагогіки», «Основи педагогічної майстерності», «Педагогіка вищої школи» та ін.). В експериментальному дослідженні узяли участь 206 майбутніх учителів іноземної мови, із яких було сформовано експериментальні групи (ЕГ), що налічували 152 особи. До контрольних груп (КГ) увійшло 54 особи.

У процесі підготовки до проведення педагогічного експерименту підготовлено «Методичні рекомендації щодо формування пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки при вивченні педагогічних дисциплін»; укладено «Інформаційну довідку про пізнавально-творчу самостійність майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки при вивченні педагогічних дисциплін»; розроблено комплекс інформаційно-методичного забезпечення пізнавально-

творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови (матеріали, завдання) і рекомендацій для майбутніх учителів з метою підвищення рівня їхньої готовності до виконання різних видів самостійної роботи (пам'ятка «Навчись самостійно працювати», правила читання книги, огляду літературних джерел, анотування, цитування, реферування тощо).

Для проведення діагностичної роботи визначено критерії та показники пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови: мотиваційний (наявність позитивної мотивації до пізнавально-творчої діяльності та усвідомлення професійної значущості формування пізнавально-творчої самостійності для майбутнього вчителя); когнітивний (системність і ґрунтовність теоретичних і практичних знань щодо планування, прогнозування та здійснення самостійної пізнавально-творчої діяльності, в іншомовному освітньому просторі зокрема); діяльнісно-творчий (ступінь володіння уміннями, навичками, способами і механізмами самостійної пізнавально-творчої діяльності); особистісно-рефлексивний (міра розвиненості якостей, необхідних для організації, здійснення, оцінювання і вдосконалення самостійної пізнавально-творчої діяльності).

На основі аналізу та систематизації наукових досліджень виокремлено високий, середній і початковий рівні сформованості пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови.

На констатувальному етапі педагогічного експерименту застосовано методи анкетування, тестування, бесіди, опитування, спостереження, самоспостереження, самооцінки, що дозволило діагностувати вихідний рівень сформованості пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки при вивченні педагогічних дисциплін. У результаті статистичного оброблення даних виявлено стан сформованості пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів: відповідно 52,7% і 33,4% осіб знаходиться на початковому і середньому рівнях, 13,9% – на високому рівні.

Виявлено недоліки у сформованості пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки при вивченні педагогічних дисциплін: недостатнє усвідомлення студентами потреби у творчому розвитку, недостатнє забезпечення зв'язку теорії з практикою; механічне перенесення педагогічного досвіду у власну діяльність; невміння знаходити нестандартні рішення на основі результатів самостійно набутих знань тощо.

Формувальний експеримент було спрямовано на перевірку ефективності технології формування пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови ЕГ у процесі вивчення педагогічних дисциплін. У КГ викладання педагогічних дисциплін проводилося за традиційними моделями.

На професійно-мотиваційному етапі для усвідомлення студентами професійної значущості пізнавально-творчої самостійності, формування відповідної мотивації та ціннісних орієнтацій організовано цілеспрямовану роботу з розвитку в майбутніх учителів іноземної мови мотиваційно-ціннісного ставлення до пізнавально-творчої самостійності (перша педагогічна умова). З цією метою зміст педагогічних дисциплін було збагачено

інформацією про роль пізнавально-творчої самостійності у майбутній професійній діяльності, що забезпечувало прямий та опосередкований вплив на мотиваційно-ціннісну сферу особистості, формування стійкої установки на вдосконалення власної пізнавально-творчої самостійності.

На змістово-діяльнісному етапі для комплексного формування компонентів пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови було залучено до різних видів самостійної пізнавально-творчої діяльності (друга педагогічна умова). З цією метою було застосовано завдання реконструктивного й творчого рівнів, що сприяло розвитку позитивної мотивації до самостійної пізнавально-творчої діяльності, засвоєнню теоретичних і практичних знань щодо планування, прогнозування та здійснення самостійної пізнавально-творчої діяльності, оволодінню уміннями, навичками, способами і механізмами організації та здійснення самостійної пізнавально-творчої діяльності, розвитку творчого та критичного мислення, вольових якостей, орієнтації в іншомовному середовищі тощо.

На особистісно-рефлексивному етапі з метою формування умінь оцінювання та вдосконалення студентами власної пізнавально-творчої діяльності та самостійності під час вивчення педагогічних дисциплін змодельовано різноманітні евристичні професійно-орієнтовані ситуації (третя педагогічна умова). Для їх вирішення студентів було залучено до ситуаційних вправ, ділових ігор, методів «мозкової атаки», проектів, аналізу, аналогій тощо; стимульовано до професійної рефлексії – осмислення власної діяльності, самооцінки пізнавально-творчої самостійності, власних досягнень і досвіду.

У результаті контрольної діагностики засвідчено значне підвищення рівня сформованості пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови в ЕГ: на 27,4% зросла кількість студентів з високим рівнем сформованості; на 10,0% – з середнім рівнем; на 37,4% зменшилася кількість майбутніх учителів з початковим рівнем сформованості пізнавально-творчої самостійності (табл. 1). Найвищі результати зафіксовано за мотиваційним критерієм, що підтвердило доцільність застосування комплексу засобів програмно-змістового і навчально-методичного забезпечення.

Таблиця 1

Узагальнені результати експериментальної роботи (у %)

Критерії	Рівні	ЕГ			КГ		
		І зріз	ІІ зріз	приріст	І зріз	ІІ зріз	приріст
Мотиваційний	високий	25,2	69,7	+44,5	25,6	36,5	+10,9
	середній	31,0	25,2	-5,8	30,8	50,0	+19,2
	початковий	43,8	5,1	-38,7	43,6	13,5	-30,1
Когнітивний	високий	9,0	36,1	+27,1	8,3	17,9	+9,6
	середній	23,9	45,2	+21,3	24,4	62,8	+38,4
	початковий	67,1	18,7	-48,4	67,3	19,3	-48,0
Діяльнісно-творчий	високий	21,3	40,0	+18,7	20,5	30,8	10,3
	середній	36,1	40,0	+3,9	35,9	35,9	0
	початковий	42,6	20,0	-22,6	43,6	33,3	-10,3
Особистісно-рефлексивний	високий	0	19,4	+19,4	0	5,8	+5,8
	середній	42,6	63,2	+20,6	42,3	56,4	+14,1
	початковий	57,4	17,4	-40,0	57,7	37,8	-19,9

Оброблення експериментальних даних із застосуванням методів математичної статистики (зокрема критерію Пірсона χ^2) засвідчило наявність статистично вагомих змін в ЕГ. Динаміка відповідних змін у КГ значно нижча.

Отже, проведене дослідження свідчить про ефективність розробленої технології та доводить обґрунтованість визначених методологічних основ, педагогічних умов, форм, методів та етапів формування пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови у процесі вивчення педагогічних дисциплін.

Узагальнення теоретичного пошуку та експериментальної перевірки технології формування пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки при вивченні педагогічних дисциплін дозволило сформулювати такі **висновки**:

1. З'ясовано стан розробленості проблеми формування пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови у професійній підготовці та визначено поняттєвий апарат дослідження.

Констатовано недостатній стан розробленості досліджуваної проблеми, зокрема відсутність теоретично обґрунтованої технології та методичного забезпечення формування пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови у процесі вивчення педагогічних дисциплін, фрагментарність організації зазначеного процесу у закладах вищої освіти тощо.

Конкретизовано сутність поняття «самостійність» як багатоаспектне особистісно-діяльнісне утворення, що виявляється у потребах, уміннях, здібностях особистості без сторонньої допомоги ставити цілі, формулювати актуальні проблеми, обирати засоби їх вирішення, проявляти наполегливість, досягаючи позитивних результатів, а також оцінювати власну самостійну діяльність.

Схарактеризовано пізнавально-творчу самостійність майбутніх учителів іноземної мови як складне особистісне утворення, основою якого є поєднання мотиваційної, когнітивної та діяльнісної спроможності студентів виконувати професійно орієнтовану пізнавально-творчу діяльність без зовнішнього втручання та адекватно оцінювати її хід і результати.

Запропоновано структуру пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови, що охоплює мотиваційний, когнітивний, діяльнісно-творчий та особистісно-рефлексивний компоненти.

Формування пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови визначено як цілеспрямований процес комплексного становлення її мотиваційного, когнітивного, діяльнісно-творчого та особистісно-рефлексивного компонентів, що відбувається у контексті спеціально організованих педагогічних умов, форм і методів навчання тощо.

2. Розроблено й теоретично обґрунтовано технологію формування пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки при вивченні педагогічних дисциплін.

Технологію формування пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови трактовано як цілеспрямовану, систематизовану, структуровану сукупність методологічних і дидактико-методичних складників, спрямованих на поетапне формування мотиваційного, когнітивного, діяльнісно-творчого та особистісно-рефлексивного компонентів

зазначеного особистісного утворення. Виокремлено структурні складники розробленої технології, які знаходяться у взаємодії та взаємозв'язку: мету, методологічні основи, педагогічні умови, етапи, форми та методи формування пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови у процесі вивчення педагогічних дисциплін.

Окреслено методологічні основи технології, в основу яких покладено системний, особистісно орієнтований, культурологічний, компетентнісно-креативний підходи та принципи узгодженості, системності, науковості, наступності, зв'язку теорії з практикою, самоосвіти, евристичного навчання (зокрема принципи особистісного цілепокладання студента, вибору індивідуальної освітньої траєкторії, продуктивності й ситуативності навчання, освітньої рефлексії тощо).

Виокремлено етапи формування пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки при вивченні педагогічних дисциплін:

1) професійно-мотиваційний, що передбачає усвідомлення студентами значення пізнавально-творчої самостійності як необхідної професійної якості й потреби її формування;

2) змістово-діяльнісний, спрямований на комплексне формування компонентів пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів у процесі професійної підготовки при вивченні педагогічних дисциплін;

3) особистісно-рефлексивний, орієнтований на поглиблення і творче застосування знань, умінь, навичок і якостей, сформованих на попередніх етапах, формування умінь оцінювати й удосконалювати власну пізнавально-творчу самостійність у професійній діяльності.

3. Схарактеризовано педагогічні умови, форми та методи формування пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки при вивченні педагогічних дисциплін.

Визначено педагогічні умови ефективного формування пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки при вивченні педагогічних дисциплін: 1) розвиток у студентів мотиваційно-ціннісного ставлення до формування власної пізнавально-творчої самостійності; 2) залучення майбутніх учителів до різних видів самостійної пізнавально-творчої діяльності для комплексного формування компонентів пізнавально-творчої самостійності; 3) моделювання евристичних професійно-орієнтованих ситуацій для оцінювання і вдосконалення студентами пізнавально-творчої самостійності.

Виділено форми організації досліджуваного процесу: фронтальні (проблемні лекції, семінарські та практичні заняття, відеолекторії, майстер-класи); групові (тренінги, діалогова взаємодія в інтерактивних творчих групах) та індивідуальні (самостійне опрацювання наукової та англомовної фахової літератури, підготовка до педагогічної практики, зокрема до проведення уроків іноземної мови, виконання індивідуальних науково-дослідних завдань тощо).

Обґрунтовано методи формування пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки при вивченні педагогічних дисциплін: репродуктивні (пояснення, демонстрація), евристичні (евристична бесіда «Ваш вибір – учитель англійської мови»,

мозковий штурм «Педагогічна культура вчителя іноземної мови» тощо); проблемні (проблемний виклад, створення проблемних ситуацій, модерація тощо); дослідницькі (створення методичних портфоліо, розроблення з учнями англomовних проєктів, захист творчих робіт тощо); інтерактивні (диспути, дискусії, круглі столи-звіти з педагогічної практики, мікровикладання, проведення у групі фрагментів уроків іноземної мови та позакласних заходів відповідної соціокультурної тематики, кейс-метод тощо); рефлексивні (методи саморегуляції, рефлексивно-ділові ігри тощо).

4. Уточнено критеріально-рівневе оцінювання сформованості пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки при вивченні педагогічних дисциплін.

Визначено критерії сформованості пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови: мотиваційний (наявність позитивної мотивації до пізнавально-творчої діяльності та усвідомлення професійної значущості формування пізнавально-творчої самостійності для майбутнього вчителя); когнітивний (системність і ґрунтовність теоретичних і практичних знань щодо планування, прогнозування та здійснення самостійної пізнавально-творчої діяльності, в іншомовному освітньому просторі зокрема); діяльнісно-творчий (ступінь володіння уміннями, навичками, способами і механізмами самостійної пізнавально-творчої діяльності); особистісно-рефлексивний (міра розвиненості якостей, необхідних для організації, здійснення, оцінювання і вдосконалення самостійної пізнавально-творчої діяльності).

Виокремлено високий, середній і початковий рівні сформованості пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови у процесі вивчення педагогічних дисциплін.

5. Експериментально перевірено ефективність технології формування пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки при вивченні педагогічних дисциплін.

Здійснено перевірку ефективності розробленої технології в умовах природного експерименту, для чого у процесі вивчення студентами педагогічних дисциплін («Педагогіка», «Історія педагогіки», «Основи педагогічної майстерності», «Педагогіка вищої школи» та ін.) було визначено контрольні та експериментальні групи.

У результаті констатувальної діагностики виявлено переважно початковий (52,7%) і середній (33,4%) рівні сформованості пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів.

У процесі формувального експерименту було поетапно реалізовано запропоновані педагогічні умови: на професійно-мотиваційному етапі організовано цілеспрямовану роботу з розвитку у майбутніх учителів мотиваційно-ціннісного ставлення до формування пізнавально-творчої самостійності; на змістово-діяльнісному етапі майбутніх учителів було залучено до різних видів самостійної пізнавально-творчої діяльності для комплексного формування компонентів пізнавально-творчої самостійності; на особистісно-рефлексивному етапі змодельовано різноманітні евристичні професійно-орієнтовані ситуації для формування умінь оцінювання та вдосконалення студентами власної пізнавально-творчої діяльності та самостійності.

На зазначених етапах використано фронтальні, групові та індивідуальні форми і репродуктивні, проблемні, дослідницькі, інтерактивні, рефлексивні методи формування пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки при вивченні педагогічних дисциплін.

У результаті контрольної діагностики доведено ефективність розробленої технології, що засвідчено позитивною динамікою сформованості пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки при вивченні педагогічних дисциплін. Зокрема, в ЕГ на 27,4% і 10,0% зросла кількість студентів з високим і середнім рівнями відповідно; на 37,4% зменшилася кількість майбутніх учителів з початковим рівнем сформованості пізнавально-творчої самостійності. Динаміка відповідних змін у КГ значно нижча.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів означеної проблеми. До перспективних напрямків подальших наукових розвідок віднесено розроблення засобів оптимізації процесу формування пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови у професійній підготовці й аналіз відповідного зарубіжного досвіду.

Основні наукові результати дослідження висвітлено в таких працях автора

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Міхно С. В. Пізнавально-творча самостійність студентів як одна з провідних якостей майбутнього фахівця. *Педагогічні науки*. Ч. I. Суми, 2006. С. 296–303.
2. Міхно С. В. Психолого-педагогічні підходи до визначення поняття «самостійність». *Теоретичні питання культури, освіти та виховання*. К., 2007. С. 161–164.
3. Міхно С. В. Історичні аспекти становлення поняття «самостійність». *Педагогічні науки*. Ч. IV. Суми, 2007. С. 40–47.
4. Міхно С. В. Пізнавально-творча самостійність студентів як одна з провідних компетенцій майбутнього фахівця. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 16. К., 2007. С. 148–152.
5. Міхно С. В. Діяльнісний компонент пізнавально-творчої самостійності студентів. *Збірник наукових праць Уманського педагогічного університету ім. Павла Тичини*. Умань, 2008. С. 118–123.
6. Міхно С. В. Евристична технологія навчання як предмет педагогічних досліджень. *Проблеми сучасної педагогічної освіти*. Вип. 18. Ялта, 2008. С. 126–133.
7. Міхно С. В. Пізнавальна самостійність студентів: сутність, основні характеристики, структура. *Педагогіка вищої та середньої школи*. Вип. 20. Кривий Ріг, 2008. С. 8–15.
8. Міхно С. В. Формування пізнавально-творчої самостійності студентів в евристичному навчанні. *Проблема якості виховання і навчання у системі безперервної освіти*. Івано-Франківськ, 2008. С. 126–130.
9. Міхно С. В. Занурення як умова формування пізнавально-творчої самостійності студентів в евристичному навчанні. *Гуманізм та освіта*. Вип. 4 (80). Вінниця, 2008. С. 145–149.

10. Міхно С. В. Особливості формування пізнавально-творчої самостійності у студентському віці. *Нова педагогічна думка*. Рівне, 2008. С. 140–143.

11. Міхно С. В., Золотова С. Г. Розвиток навичок іншомовної комунікації студентів та аспірантів. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*. Вип. (2) 34. Глухів, 2017. С. 93–100.

12. Міхно С. В. Критерії та показники сформованості пізнавально-творчої самостійності студентів в евристичному навчанні. *Теорія та методика навчання та виховання*. Вип. 42. Харків, 2017. С. 101–112.

13. Міхно С. В. Дидактична модель формування пізнавально-творчої самостійності студентів у евристичному навчанні. *Теорія та методика навчання та виховання*. Вип. 43. Харків, 2017. С. 196–205.

14. Міхно С. В. Технологія формування пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки (при вивченні педагогічних дисциплін). *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Вип. 4. Суми, 2018. С. 145–155.

15. Міхно С. В. Реалізація технології формування пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки (при вивченні педагогічних дисциплін). *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Вип. 5. Суми, 2018. С. 164–175.

Методичні рекомендації

16. Міхно С. В. Методичні рекомендації щодо формування пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови у процесі вивчення педагогічних дисциплін. Суми, 2014. 80 с.

Праці апробаційного характеру:

17. Міхно С. В. Деякі проблеми формування пізнавально-творчої самостійності студентів у сучасному ВНЗ. *Україна в євроінтеграційних процесах: проблеми і перспективи: матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції*. Київ, 2007. С. 300–302.

18. Міхно С. В. Особливості реалізації індивідуальної траєкторії навчання під час формування пізнавально-творчої самостійності студентів. *Розвиток міжнародного співробітництва в галузі освіти у контексті Болонського процесу: матеріали міжнародної науково-практичної конференції*. Ялта, 2009. С. 177–181.

19. Міхно С. В. Вікові та особистісні передумови формування пізнавально-творчої самостійності студентів. *Формування професіоналізму майбутнього фахівця в контексті вимог Болонського процесу: матеріали міжнародної науково-практичної конференції*. Одеса, 2008. С. 314–316.

20. Міхно С. В. Евристичні і творчі самостійні роботи у практиці навчання студентів. *Проблеми впровадження кредитно-модульної системи очима студентів та викладачів: матеріали II міжнародної науково-практичної конференції*. Харків, 2008 рік. С. 198–201.

21. Міхно С. В. Прояв самостійності студентів на програмувальному етапі індивідуальної траєкторії навчання. *Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства: матеріали Всеукраїнської наукової конференції викладачів, аспірантів, співробітників та студентів гуманітарного факультету СумДУ*. Суми, 2009. С. 30–31.

22. Міхно С. В. Формування пізнавально-творчої самостійності студентів у сучасних умовах організації навчального процесу. *Фінансова освіта: сучасний*

стан, проблеми та перспективи розвитку: матеріали міжнародної навчально-методичної конференції. Суми, 2010. С 184–186.

23. Міхно С. В. Творча самостійність у практиці навчання студентів сучасного ВНЗ. *Матеріали науково-технічної конференції факультету електроніки та інформаційних технологій*. Суми, 2010. С 197–198.

24. Міхно С. В. Діалогічна взаємодія як умова успішної рефлексії студентів в евристичному навчанні. *Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства: матеріали Всеукраїнської наукової конференції викладачів, аспірантів, співробітників та студентів факультету іноземної філології та соціальних комунікацій*. Суми, 2011. С. 77–78.

25. Міхно С. В. Пізнавально-творча самостійність студентів: особливості та структура. *Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства: матеріали Всеукраїнської наукової конференції викладачів, аспірантів, співробітників та студентів факультету іноземної філології та соціальних комунікацій*. Суми, 2012. С. 17.

26. Міхно С. В. Компетенція у сфері самостійної, творчої, дослідницької діяльності студентів. *Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства: матеріали Всеукраїнської наукової конференції викладачів, аспірантів, співробітників та студентів факультету іноземної філології та соціальних комунікацій*. Суми, 2013. С. 116–118.

27. Міхно С. В. Досвід використання проектної методики при вивченні іноземної мови на прикладі студентів немовних спеціальностей: деякі аспекти. *Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства: матеріали Всеукраїнської наукової конференції викладачів, аспірантів, співробітників та студентів факультету іноземної філології та соціальних комунікацій*. Суми, 2014. С. 173–174.

28. Міхно С. В. Використання електронних засобів навчання для самостійної роботи студентів. *Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства: матеріали Всеукраїнської наукової конференції викладачів, аспірантів, співробітників та студентів факультету іноземної філології та соціальних комунікацій*. Суми, 2016. С. 298–299.

29. Міхно С.В., Ільїна Г.С. Вплив електронних засобів навчання на формування самостійності студентів. *Активні методи викладання латинської та іноземних мов у ВНЗ МОЗ України на базі кафедри іноземних мов: семінар-нарада завідувачів однопрофільних кафедр*. Дніпро, 2016. С. 64–67.

30. Міхно С. В., Швецова І. В. Активізація самостійності студентів з метою формування їх екологічної свідомості засобами англійської мови. *Маріупольський молодіжний науковий форум: традиційні й новітні аспекти дослідження і викладання іноземних мов і літератури: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції*. Маріуполь, 2017. С. 250–251.

31. Mikhno S. V. Forming students' cognitive creative independence. *Issues of formation of proper assessment criteria in relation to knowledge and behaviour of individuals at various stages of their lives: peer-reviewed materials digest (collective monograph) published following the results of the CXLV International Research and Practice Conference and II stage of the Championship in Psychology and Educational Sciences*. London (UK), 2017. С. 20–22.

32. Mikhno S. V. Developing students' cognitive creative independence using blended learning. *Nowoczesna nauka: teoria i praktyka: materiały II Międzynarodowej konferencji naukowo-praktycznej*. Katowice, 2018. С. 186–189.

33. Міхно С. В. Потенціал дидактичної евристики стосовно формування пізнавально-творчої самостійності студентів. *Нові виміри духовності на початку XXI століття: матеріали VI міжнародної наукової телеконференції*. Суми, 2018. С. 68–69.

34. Міхно С. В., Колесник Н. М. Формування самостійності студентів СумДУ засобами електронного простору. *Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства: матеріали Всеукраїнської наукової конференції викладачів, аспірантів, співробітників та студентів факультету іноземної філології та соціальних комунікацій*. Суми, 2018. С. 297–300.

АНОТАЦІЇ

Міхно С. В. Формування пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови у процесі вивчення педагогічних дисциплін. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Сумський державний педагогічний університет ім. А. С. Макаренка. – Суми, 2018.

Дисертація є теоретико-експериментальним дослідженням проблеми формування пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки при вивченні педагогічних дисциплін.

У дисертації з'ясовано стан розробленості досліджуваної проблеми та визначено поняттєвий апарат дослідження. Розроблено й теоретично обґрунтовано технологію формування пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки при вивченні педагогічних дисциплін, визначено її методологічні основи та етапи, схарактеризовано педагогічні умови, форми та методи. Уточнено критеріально-рівневе оцінювання сформованості пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки при вивченні педагогічних дисциплін, на основі якого експериментально перевірено ефективність розробленої технології.

Ключові слова: самостійність, пізнавально-творча самостійність, іноземна мова, майбутні учителі, професійна підготовка, педагогічні дисципліни, заклади вищої освіти, формування, технологія, педагогічні умови, форми і методи.

Михно С. В. Формирование познавательного-творческой самостоятельности будущих учителей иностранного языка в процессе изучения педагогических дисциплин. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Сумской государственной педагогической университет им. А. С. Макаренка. – Сумы, 2018.

Диссертационная работа является теоретико-экспериментальным исследованием проблемы формирования познавательного-творческой самостоятельности будущих учителей иностранного языка в процессе профессиональной подготовки при изучения педагогических дисциплин.

В диссертации выяснено состояние разработанности исследуемой проблемы и определено понятийный аппарат исследования. Разработано и теоретически обосновано технологию формирования познавательного-творческой самостоятельности будущих учителей иностранного языка в процессе профессиональной подготовки при изучения педагогических дисциплин, определено ее методологические основы и этапы, характеризировано педагогические условия, формы и методы. Уточнено критеріально-уровневое оценивание сформованности познавательного-творческой самостоятельности будущих учителей иностранного языка, на основе которого экспериментально проверено эффективность разработанной технологии.

Ключевые слова: самостоятельность, познавательно-творческая самостоятельность, иностранный язык, будущие учителя, профессиональная подготовка, педагогические дисциплины, заведения высшего образования, формирование, технология, педагогические условия, формы и методы.

Mikhno S. V. Formation of cognitive and creative independence of future teachers of a foreign language in the process of studying pedagogical disciplines. – On the right of manuscript.

Thesis for the Degree of the Candidate of Pedagogical Sciences in specialty 13.00.04 – Theory and Methodology of Professional Education. – Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko. – Sumy, 2018.

This thesis is a theoretical and experimental study of the problem of formation of cognitive and creative independence of future teachers of a foreign language in the process of professional education while studying pedagogical disciplines.

The research provides, firstly, a thorough analysis of the concepts and terminology, reveals the state of formation of cognitive and creative independence of future teachers of a foreign language in the process of professional education while studying pedagogical disciplines. Secondly, the thesis develops and substantiates theoretically the technology of formation of cognitive and creative independence of future teachers of a foreign language, pedagogical conditions, forms and methods of its implementation in the process of professional education while studying pedagogical disciplines. Thirdly, it clarifies the criteria of the level evaluation of the formation of cognitive and creative independence of future teachers of a foreign language. Besides, it highlights methodical guidelines to the suggested pedagogical technology.

The essence of the concept «cognitive and creative independence of future teachers of a foreign language» is specified as a complex personal feature the basis of which comprises of the combination of motivational, cognitive and action ability to perform professionally oriented cognitive and creative activity without external interference and evaluate adequately the process and the results of this activity.

The technology of formation of cognitive and creative independence of future teachers of a foreign language in the process of studying pedagogical disciplines contains the following stages: professional-motivational, content-operational, personal-reflective. The pedagogical conditions of the effective formation of cognitive and creative independence of future teachers of a foreign language in the process of studying pedagogical disciplines are singled out: the organization of purposeful work at the development of motivational-valuable students' attitude to the formation of their own cognitive and creative independence in the process of studying pedagogical disciplines; involving students into different types of independent cognitive and creative activity; modelling heuristic professionally oriented situations.

The results of the experimental verification of the suggested technology prove the effectiveness and expediency of its implementation into the professional educational process of future teachers of a foreign language.

Key words: independence, cognitive and creative independence, foreign language, future teachers, professional education, pedagogical disciplines, higher educational institutions, formation, technology, pedagogical conditions, forms and methods.

Підписано до друку 18.10.2018 р. Формат 60X90/16. Гарн. News Times.
Друк ризогр. Папір офсет. Умовн. друк. арк. 0,9.
Тираж 100 прим.

Надруковано в редакційно-видавничому відділі
СумДПУ імені А. С. Макаренка

40002, м. Суми, вул. Роменська, 87.